

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดอุดมการณ์ความเป็นหญิงผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียนสตรี นับเป็นความพยายามของผู้ศึกษาที่จะเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องราวของครูและนักเรียน เพื่อแสดงให้เห็นถึงระบบคิดที่ใช้ในการอบรมเด็กนักเรียนหญิง ซึ่งถ้าจะสังเกตให้ดีแล้วจะพบว่า ไม่ว่าจะเป็นครูหรือนักเรียนล้วนทำหน้าที่ประหนึ่งคล้ายตัวละครที่โลดเล่นไปตามบทบาทด้วยกันทั้งสิ้น โดยมีฉากเบื้องหลังเป็นพื้นที่ของโรงเรียนสตรีแห่งหนึ่งแต่สิ่งที่สำคัญคือ ตัวละครเหล่านี้ได้ถูกชักเชิดและกำกับบทบาทไว้ด้วยระบบปิตาธิปไตยอย่างแนบเนียน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมุ่งที่จะค้นหาว่าการอบรมนักเรียนหญิงในโรงเรียนมีลักษณะเช่นไร รวมถึงสืบสานต่อว่าความเป็นหญิงที่โรงเรียนสตรีประกอบสร้างขึ้นนั้นต่างจากความเป็นหญิงในยุคปัจจุบันอย่างไร และในที่สุดนักเรียนหญิงมีการปรับเปลี่ยน ต่อรอง ต่อต้านกลับในลักษณะใดบ้าง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ต้องการถ่ายทอดประสบการณ์ของนักเรียนและครูในโรงเรียน โดยเคารพถึงความแตกต่างของประสบการณ์ในแต่ละบุคคล งานวิจัยชิ้นนี้จึงเหมาะสมที่จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative reseach) เนื่องจากระเบียบวิธีวิจัยดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้เสียงทุกเสียงได้เล่าเรื่องราวและถ่ายทอดความเป็นไปของชีวิต อีกทั้งเหมาะสมในการใช้ทำความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่เป็นไปในรูปแบบเชิงนามธรรม ซึ่งเป็นความยากลำบากที่จะได้รับคำตอบด้วยการใช้แบบสอบถาม

พื้นที่ในการศึกษา

การเลือกพื้นที่ในการศึกษาถูกกระทำขึ้นโดยมีลักษณะเลือกเฉพาะเจาะจง เป็นพื้นที่ของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกลุ่มโรงเรียนกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร โดยเปิดรับเฉพาะเด็กนักเรียนหญิง ซึ่งตั้งอยู่ในย่านศูนย์กลางธุรกิจการขนส่งสินค้าบริเวณรอบๆ รั้วโรงเรียนเป็นที่ตั้งของบริษัทขนส่งสินค้า อาคารพาณิชย์ ธนาคาร และมีวัดยานสังฆวรพลุกพล่านตลอด นอกจากนี้รอบๆ โรงเรียนยังประกอบไปด้วยวัด 5 แห่งและโรงเรียนมัธยมศึกษาที่อยู่ใกล้เคียงกันอีก 4 แห่ง สำหรับย่านชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับโรงเรียนส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนที่นับถือศาสนาพุทธและชาวไทยภาคอีสานซึ่งทำงานอยู่บริเวณแถวนั้น

เครื่องมือที่ไนใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมครั้งนี้ จะใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) พร้อมกับใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) นักเรียนและครู นอกจากนี้จะมีการจดบันทึกประจำวัน (diary memo) ด้วย โดยในการพูดคุยแต่ละครั้งจะใช้วิธีการจดบันทึกข้อมูล บันทึกเทป ซึ่งจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลทุกครั้งก่อนที่มีการบันทึกและในการพูดคุยจะไม่มีกำหนดจำนวนครั้งอย่างแน่นอน แต่จะให้ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของเนื้อหาและความสะดวกความเต็มใจของผู้ให้ข้อมูลเอง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีเงื่อนไขว่า จะต้องได้รับการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนแห่งนี้จำนวน 16 คนและครูจำนวน 9 คน ซึ่งประกอบด้วยครูหญิง 7 คนและครูชาย 2 คน รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิจะกระทำโดย วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ โดยในช่วงแรกในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้ศึกษายังไม่มีความสนิทสนมกับผู้ให้ข้อมูลมากนัก จะใช้วิธีการพูดคุยในเรื่องทั่วๆ ไปก่อนโดยไม่นำแนวคำถามหรือปากกาไปจดบันทึก หากมีข้อมูลส่วนใดที่สำคัญจะใช้วิธีการจดจำและรับนำมาจดบันทึกภายหลัง ต่อมาหากมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลดีแล้วจะขออนุญาตในการบันทึกเทป สำหรับวิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจะใช้วิธีการแนะนำต่อ (snowball technique) โดยจะเริ่มจากทำความรู้จักนักเรียนคนหนึ่งเพื่อแนะนำต่อไปยังเพื่อนในกลุ่มและนักเรียนคนอื่นๆ นอกจากนี้ ในการเก็บข้อมูลทุกครั้งผู้ศึกษาจะให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงสตรีนิยม (feminist methodology) ที่เน้นในเรื่องการร่วมแบ่งปันประสบการณ์ (intersubjectivity) เพื่อเป็นการตระหนักรู้ถึงการมีส่วนร่วมในการผลิตความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล โดยผู้ศึกษาจะเปิดโอกาสให้นักเรียนที่เป็นรุ่นน้องหรือครูได้ซักถามกลับตลอดเวลาและหากมีโอกาสเอื้ออำนวยให้มีการถกเถียงในประเด็นต่างๆ ก็กระทำได้ ซึ่งในการที่ผู้ศึกษาเล่าเรื่องราวแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์มิใช่เพียงฐานะนักวิจัย มิใช่เพียงฐานะรุ่นพี่รุ่นน้อง หากแต่เป็นฐานะของเด็กผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ถูกรังแกในโรงเรียนแห่งนี้ร่วมกัน

อนึ่ง การคำนึงถึงระเบียบวิธีวิจัยเชิงสตรีในภาคสนามสามารถจะกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การ Beyond Gender คือ การที่ผู้ศึกษาได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลว่า มีมิติของความแตกต่างในด้านต่างๆ อาทิเช่น Class, Race, Ethnicity, Religion, Age and Place of Residence, Sexuality, Disability เป็นต้น โดยในงานวิจัยชิ้นนี้ตัวผู้ศึกษาในฐานะผู้วิจัยมีความแตกต่างจากผู้ให้ข้อมูลในหลายประเด็นโดยเฉพาะอายุหรือยุคสมัย ซึ่งผู้ศึกษาจะนำเสนอความแตกต่างเหล่านี้ในงานวิจัยด้วย เครื่องมือตัวถัดมาคือ การสะท้อนกลับ (reflexivity) เป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในงานวิจัยเชิงสตรีนิยมที่จะละเลยไม่ได้เพราะการวิจัยเชิงสตรีนิยมจะปฏิเสธความเชื่อเรื่องของความเป็นกลาง (objectivity) เน้นการให้คุณค่าของ Subjectivity ที่มีอารมณ์ มีความรู้สึกทั้งหมดนี้เกิดจากความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ งานวิจัยสตรีนิยมจึงเน้นการสะท้อนกลับของตัวผู้วิจัยมากกว่าที่จะยืนยันถึงความสมบูรณ์แบบ หรือการพยายามทำให้เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุดของข้อมูลตามแบบกระแสหลัก¹ การสะท้อนกลับของผู้วิจัยยังเกิดขึ้นจากมุมมองที่ว่า ผู้วิจัยเป็นคนย่อมมีการตอบสนอง มีคุณค่า มีความเชื่อ และคติลวงหน้า² ความเป็นปัจเจกคนของผู้วิจัยมีอำนาจในการสำรวจ จัดประเภท วิเคราะห์ และสรุป³ ทั้งหมดนี้ทำให้นักสตรีนิยมตระหนักถึงความสัมพันธ์ของตัวผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลว่าเป็นสิ่งที่ซับซ้อน

สิ่งที่ผู้ศึกษาจะพยายามสะท้อนกลับในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ การพยายามสะท้อนในแง่มุมมองของทำงานในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะตัวตนของผู้ศึกษาเองทั้งเพศสภาพ อายุ ชนชั้น ฯลฯ สะท้อนกลับในวิธีการหาข้อมูล สะท้อนกลับในความรู้สึกที่ผู้วิจัยมีต่อกระบวนการทำงาน แม้แต่สะท้อนกลับในความสัมพันธ์ของตัวผู้ศึกษากับผู้ให้ข้อมูลทุกท่านและต่อพื้นที่ที่ทำการวิจัย นอกจากนี้ผู้ศึกษาจะให้แหล่งข้อมูลทุติยภูมิอื่นๆ ด้วย ได้แก่ เอกสารบทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร ข่าวหนังสือพิมพ์ แผ่นพับ โบปถิว รายงานการประชุมสัมมนา เอกสารสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่ออกโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์เช่น อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ เป็นต้น โดยจะเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องและให้ประโยชน์ต่องานชิ้นนี้

¹ Stanley, L., and Wise, S., Breaking Out Again: Feminist Ontology and Epistemology, p. 293. quoted in Letherby, G., Feminist Research in theory and practice (Buckingham and Philadelphia: Open University Press, 2003), p. 45.

² Morley, L., Interrogating patriarchy: the challenges of feminist research, 1996, p. 139. quoted in Ibid., p. 76.

³ Stanley, L., Feminist auto/biography and feminist epistemology, 1991, p. 208 quoted in Ibid., p. 76.